संशोधन आराखडा

महाराष्ट्राच्या राजकारणावर मराठा सेवा संघाचा पडलेला प्रभाव

(×¾Ö¿ÖÂÖ ÃÖ¤³Ö -1990-2015)

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड
सामाजिकशास्त्रे विद्याशाखा अंतर्गत राज्यशास्त्र
×वषयातील पीएच.डी.पदवीकरीता सादर
करण्यात आलेला संशोधन आराखडा

संशोधक

¯ÖÖ.ÃÖÖµµÖ¤ †Ö¸.†Ö¸.

मार्गदर्शक

प्राचार्य डॉ.पंजाब चव्हाण

संशोधन केंद्र

पीपल्स महाविद्यालय, नांदेड.

´ÖÖ“Ö 2016

´ÖÆÖ¸üÖÂ™Òüाच्या राजकारणावर मराठा सेवा संघाचा पडलेला प्रभाव (×¾Ö¿ÖêÂÖ ÃÖ¤ü³Ö - 1990-2015)

भारताने संसदीय शासन पध्दती स्वीकारली आहे. जनता निवडणुकीच्या माध्यमातून आपल्या पसंतीचे सरकार निवडते. जात हा एक संघटीत समुदाय आहे. जातीचा राजकारणावर जसा प्रभाव पडतो तसा राजकारणाचा जातीवरही प्रभाव पडतो. स्वातंत्र प्राप्तीनंतर महाराष्ट्राची सत्ता मराइा, ब्राम्हण यांच्या हातात राहिली आहे. महाराष्ट्राच्या राजकारणात मराठा, ब्राम्हण व नवबौध्द यांच्यात राजकीय सत्तेसाठी स्पर्धा सुरु आहे. ब्राम्हण, नौबध्द या समाजात जशी एकी आहे तशी एकवाक्यता मराठा समाजात दिसत नाही. त्यामुळे महाराष्ट्रामध्ये मराठा समाज बहुसंख्यांक असला तरी बोटांवर मोजण्याइतके लोक मराठा समाजाचे पुढारी आहेत. बहुसंख्यांक मराठा समाज हा दारिद्रयाच्या अवस्थेत खितपत पडलेला आहे. मराठा समाजाचे नेते, आमदार, खÖÃÖ¤üÖ¸ü ´ÖÓ¡Öß समाजाच्या जीवावर निवडून आल्यावर हे लोक आपल्या समाजाकडे दुर्लक्ष करतात असे दिसते. मराठा समाज महाराष्ट्रात लोकसंख्येने ४० टक्के आहे. मराठा समाजाची देशमुख, पाटील, 2ÖÖ¸üü´ÖÖÃÖÖ, †करामासे, कुणबी मराठा, लिंगायत खालचा, वरचा, कोरडवाहू, ओलीतवाला अशा तुकड्यात हा समाज पूर्णपणे विभागला आहे. मुस्लीम, वाणी, ब्राम्हण, दलित इतर मागासवर्ग या समाजाची जशी एकगठ्ठा मते एखाद्या पक्षाला मिळतात तसे मराठा समाजाचे नाही. मराठा समाजाची मते कॉंग्रेस, भाजप, शिवसेना, बहूजन समाजवादी पक्ष पक्षांना मिळतात. सांगायचा भाग हा की मराठा समाजात एकवाक्यता नाही. त्यामुळे हा समाज शैक्षणिकदृष्ट्या मागे पडत “ÖÖ»Ö»ÖÖÖ †ÖÆê.

मराठा समाजाचे होत असलेले मागासलेपण दूर करण्यासाठी मराठा सेवा संघाची स्थापना व्हावी असे भावना जनमाणसात होती. दि.२२ जुलै १९९० रोजी अकोला येथे सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या विकास बंगल्यावर पहिली स्थापना बैठक –ाली. यातूनच पुढे मराठा सेवा संघाची स्थापना –ाली. पुढे रीतसर मराठा सेवा संघ या नावाने नोंदणी क्रमांक ३०३८ (अकोला) या नावान १ सप्टेंबर १९९६ रोजी स्थापना –ाली. पुढे १९९० पासून मराठा सेवा संघाच्या कार्याला सुरुवात –ाली. आज घडीला मराठा सेवा संघाची ३१ कक्ष महाराष्ट्रात काम करीत आहेत.

ध्येय धोरणे :

1) मराठा समाजाला संघटीत करणे.
2) सर्व क्षेत्रातील स्पर्धेसाठी समाजाला पात्र करणे.

3) †£ÖÃÖ¢ÖÖ, ¸Ö•µÖासत्ता, शिक्षण्ÖÃÖ¢Öा आणि प्रचार, प्रसार सत्ता ताब्यात घेऊन बहुजन समाजाचा विकास करणे.

4) पंचसत्ता ताब्यात घेण्यासाठß 31 ×¾Ö×¾Ö¬Öा कक्षांची स्थापना ग्राम, जिल्हा, शहर, तालुका, राज्य आणि देशपातळीवर निर्माण करणे.

5) उच्च वर्णीयांची मक्तेदारी नष्ट करणे.

युगपुरुष पुरुषोत्तम खेडकर यांनी मराठा सेवा संघाची स्थापना करुन मराठा समाजाचे प्रबोधन करण्याचे महत्वपुर्ण कार्य केले. खेडकर साहेबांनी स्वत:ला पूर्णवेळ सामाजिक, सांस्कृतिक कार्यासाठी वाहून घेतले. नोकरीतील मर्ÖšÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ“Öß ¯Ö×¸ÛÃ£ÖŸÖß ‡ŸÖ¸ ´Ö¸ÖšÖ समाजाच्या तुलनेत चांगली अÖÆ Æ ŸµÖÖनी ह¸»Ö आणि परिस्थितीचा सदुपयोग क¸ŸÖ ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ´ÖÖ•Öबरोबरच इतर बहुजन समाजाचा सर्वांगिण विकास करण्याचे ठरविले. नोकरदार वर्गाच्या माध्यमातून मराठा पाटील, देशमुख, कुणबी, भ›Ö¸ß, ¸Ö¾Ö´ÖÆÖ¸Ö¾Ö ¸Ö•Ö¯ÖŸÖ µÖÖÃÖÆ ‡ŸÖ¸ सर्व बहुजन समाजात प्रबोधन करुन जागृती निर्माण केली. एकतेसाठी बेटी व्यवहार करणे µÖÖÃÖÖšß ¯Öµात्नरत राहावे हा उद्देश समासेर ठेवून सर्व महाराष्ट्रभ¸ ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“Ö •ÖÖÔ ^³Ö केले. बुट पॉलिश ते तेल मॉलीश हा बेरोजगार तरुणांना संदेश ×¤»ÖÖ. µÖÖ´ÖÖÔ ×´ÖÔ»Ö ¾Ö •Ö´Ö»Ö तो व्यवसाय करण्याची मानसिकता तरुणांना तयार –ÖÖ»µÖÖ´ÖÖÔ आज हजारो तरुण विविध व्यवसायाला कामाला आहेत. विचारातून अनेकांची व्यक्तß´ÖŸ¾Ö ±ãú»Ö»Öß. •ÖÖŸÖß-•Öातीत असणारे भेदभाव संपविण्यात शिवश्री पुरुषोत्तम खेडकर साहेबांमुळे मराठ्याच्या ‘Ö¸Ö´Ö¬µÖ ›Ö.²ÖÖ²ÖÖÃÖÖÆ²Ö आंबेडकरांचे फोटो दिसायला लागले. डॉ.बाबाÃÖÖÆ²Ö †Ö²ेडक¸Ö“Öß •ÖµÖŸÖß ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“Ö कार्यकर्ते, वक्ते, शिवरायांची जयंती बाबासाहेबांची अनुयायी, वक्ते, कार्यकर्ते, शिवजयंतीचे कार्यक्रम मुस्लीम बांधव साजरे करत आहेत. मराठा सेवा ÃÖ‘ÖÖने केलेल्या वैचारिक जागÖŸÖß´ÖÔ महाराष्ट्राचे चित्रच बदलून गेले.

´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“Öß ¾ÖÖ™“ÖÖ»Ö (1 ÃÖ¯™²ार १९९० ते ३१ ऑगस्ट २०१५)

१ सप्टेंबर १९९० ते ३१ ऑगस™ 2015 »ÖÖ ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“µÖÖ ¾ÖÖ™“ÖÖ»ÖßÃÖ 25 ¾ÖÂÖ पूर्ण –ÖÖ»Öß. ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“µÖÖ ¾ÖÖ™चालीचे तीन भाग करता येतात. १) स्थापना १९९० ते १९९८, २) सन १९९९ ते २००५ ३) सन २००६ ते २०१५ दहा वर्ष.

पहिला कालखंड (1990 ŸÖ 1998) : या काळात नवीन स्थापन –ालेल्या सामाजिक संस्था ज्याप्रमाणे कार्य करतात त्याप्रमाणे मराठा सेवा संघाचे कार्य चाल ÆÖŸÖ. ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ¯ÖµÖŸÖ ¯ÖÖहचण्यासाठी संपर्क, दौरे, विविध सभांचे आयोजन, प्रचार, साहित्य, सामाजिक प्रबोधन, सिंदखेड राजा येथे जिजाऊ जन्मोत्सवाला सुरुवात, शासनाकडे विविध मागण्यासाठी

पत्रव्यवहार, पंचसुत्री व विविध कक्षांची स्थापना, शासकीय स्तरावर मा.मुख्यमंत्र्यासोबŸÖ बैठकीचे आयोजन स्वत:ची कार्यालये निर्माण करणे, पतसंस्था, बँका यांची स्थापना, मरÖŠÖ धर्म घोषणा इत्यादी प्रमुख कार्ये होत. हा काÔ बालपणासारखा निरागस होता. सिंदखेड ¸Ö•Ö येथे १२ जानेवारी १९९८ ला जिजाऊ जन्मोत्सवात ´Ö¸ाठा सेवा संघाने ‘´Ö¸ÖŠÖ ¬Ö´ÖÖ“ÖÖ’ ¯ÖÏ£Ö´Ö •ÖÖÆüß¸ घोषणा केली. ‘´Ö¸ÖŠÖ ¬Ö´ÖÖ“ÖÖ’ घोषणा –ााल्यानंतर स्वत:ला हिंदूधर्माचे रक्षक मानणाऱ्या काही धर्मरक्षकांनी मराठा सेवा ÃÖ‘ÖÖÃÖ ¾ÖÖŸÖ´Ö ानपत्रात लेख, चर्चा, हल्ले यातून विरोध करायला सुरुवात केली. अशाप्रकारे विरोधकांनी मराठा सेवा ÃÖ‘ÖÖ¾Ö¸ ÃÖ‘ÖÂÖ »ÖÖ¤ü»ÖÖ.

दुसरा कालखंड १९९९ ते २००५ हा होय :

ब्राम्हणवाद्यांनी शिवधर्माला विकृतपातळीवरुन विरोध सुरु केला. तळेगाव दाभाडे येथे शिवधर्म परिषद उधळली. संभाजी ब्रिगेडने ५ जानेवारी २००४ रोजी भांडारकर संस्था, पुणे ×¾Ö रोधात कारवाई करुन सांस्कृतिक दहशतवाधाच्या मुक्तीला ÃÖã¹ýवात केली. दोन जिजाऊ रथ µÖÖ¡ÖÖ ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“ÖÖ ओळख जगभर –ाली. १२ जानेवारी २००५ ला शिवधर्म प्रकरण समारंभ, सिंदखेड राजा देशभर विश्वधर्म परिषदाचे आयोजन, भांडारकरावरील कार्यवाहीमुळे संभाजी ब्रिगेडचे युवक अटकेत, या सर्वामुळे ब्राम्हणवाद्यांनी जगभर बोंबाबोंब सुरु केली. या सर्व घटनामुळे हजारो बहुजन संघनांना दिशा मिळाली. भांडारकर संस्थेवरील कार्यवाही´ÖÔ मराठा सेवा संघातील कांही पदाधिकारी अस्वस्थ –ााले. देशाच्या पंतप्रधानापासून ते गावपातळीवरील सामान्य कार्यकर्ते हादरले. ब्राम्हणवा¤üß ×¾Ö चारवंताने संभाजी ब्रिगेडला ‘तालीबानी’ Š¸×¾Ö»Ö. तर वैचारिक बहुजनांनी संभाजी ब्रिगेडला शिवाजी ठरविले. असा हा संघर्षाचा कालखंड ठरलÖÖ.

मराठा सेवा संघाचा देशभर सकारात्मक प्रतिसाद मिळाला. हरियाणातील ८ लाख लोकांनÖÖ ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ´Ö ाजाला आपली ओळख मिळाली. या काळात मराठा शिक्षक परिषदÖ, ´Ö¸ÖŠÖ ‡×ŸÖÆüÖÃÖ ¯Ö×¸ÂÖ¤Ö, मराठा उद्योजक परिषदÖ, ´Ö¸Ö ठा पत्रकार परिषदा, विविध अधिवेशनÖ ´ÖÖ ठ्या प्रमाणात –ाली. या काळात मराठा सेवा संघाकडे शेकडो वक्ते, लेखक, प्रकाशक, व्याख्याते कलाकार निर्माण –ÖÖ»Ö.

तिसरा कालखंड २००६ ते २०१५ :

मराठा सेवा संघाच्या कार्याचा हा तिसरा कालखंडही अत्यंत महत्वपुर्ण असा आहे. या १० वर्षाच्या काळात जिजाई प्रकाशन पुणेसह अनेक प्रकाशन संस्था या काÖÔÖŸÖ ˆ³µÖÖ राहिल्या. ब्राम्हणवÖÖ¤ ×¾Ö¸Ö¬ÖÖŸÖ ²Ö हुजन उभा राहिला. ब्राम्हणवाद विरोधात बहुजन समा•Ö एकत्र येऊ लागला. महामानवाच्या जयंत्या, पुण्यतिथी सार्वजनिकदृष्टया मोठया प्रमाणात वाढत

गेली. नाटककार, पत्रकार, लेखक, चित्रकार, वक्ते, कलाकार या काळात एकत्र आले. तुकारामचे अभंग प्रकाशित –ाले. जिजाऊ नावे अनेक शासकीय, निम¿ÖसकीयÖ, खाजगß ÃÖÃ£ÖÖ निघाल्या, जिजाऊचे माहेर सिंदखेडराजा भरभराटीला आले. याच काळात ब्राम्हणाचÖÖ ×¾Ö¸Ö−ÖÆß वाढला. ब्राम्हणाच्या आर्कषणाला नेहमीप्रमाणे ²ÖÆ•Öन समाज भुलला व फसला नाही. ब्राम्हणवाद्यांनी मराठा सेवा संघाच्या कार्यकर्त्यांना धमक्या, निनावी पत्रे, दुरध्वनी, सनातनमधून बोंबाबोंब करायला सुरुवात केली.

शिवराज्य पक्षाला प्रभावी करता आले नसल्यामुळे राजसत्तेत सहभाग नाही. मराठा सेवा संघाच्या सर्व कक्षांना समाजात मान्यता व प्रतिष्ठा आहे. ×´Ö>µÖÖ ¾Ö ×¾Öरोधकांनी संभाजी ब्रिगेडला टार्गेट केलेले दिसते. भांडारकर संस्था कारवाई व महाराष्ट्र भुषण पुरस्कारही संभाजी ब्रिगेडची कामे आहेत. मराठा आरक्षण विषय याच काळातील आहे.

मराठा सेवा संघ प्रणित संभाजी ब्रिगेड व इतर संघटनांनी मराठा समाजाला आरक्षण मिळÖ»Ö ¯ÖÖ×Æ•Ö यासाठी वातावरण तयार केले. २०१४ च्या विधानसभा निवडणूकी अगोदर काँग्रेस व राष्ट्रवादी Ãָकारला मराठा समाजाला आरक्षण दिलµÖÖ×¿Ö¾ÖÖµÖ ¯ÖµÖÖµÖ नसल्याचे लक्षात आले.

मा.मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण सरकारने मराठा समा•ÖÖ»ÖÖ †Ö¸क्षण दयावे की नाही याचा अभ्यास करुन शिफारसी सुचविण्यासाठी मा.नारायण राणे यांच्या अध्यक्षतेखाली एकसदसीय सर्िती नेमली. मा.नारायण राणे समितीने मराठा समाजाचा सामाजिक, शैक्षणिक, राजकीय इत्यादß ²ÖÖबी तपासून, अभ्यासदौरे करुन मराठा समाजाला ¸Öजकीय क्षेत्र वगळून सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रात १६% आरक्षण लागू करण्याची शिफारस शासनाकडे केली. महाराष्ट्र शासनाने मराठा समाजाला सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रात १६% आरक्षण लागू केले. मराठा समाजाला १६% मिळालेले आरक्षण हा मराठा सेवा संघाच्या कार्याचा राजकारणावर पडलेला प्रभाव आहे. या सर्व बाबीमुळे महाराष्ट्राच्या राजकारणावर मराठा सेवा ÃÖ‘ÖÖ“ÖÖ ¯Ö³ÖÖ¾Ö ÆÖ Ãंशोधन विषय महत्वपुर्ण ठरतो.

१९९० साली मराठा सेवा संघाची स्थापना –ाल्यानंतर मराठा समाजामध्ये जागृती ¾ÖÆÖµÖ»ÖÖ ÃÖ¹Ý¾ÖÖŸÖ –ाली. मराठा सेवा संघाने मराठा समाजाचे हितसंबंध जोपासण्यासाठी 31 कक्षांची स्थापना केली. जातीभेद हा ब्राम्हणÖनी आपण शिखरस्थानी राहावे µÖÖÃÖÖŠß ÃÖ´ÖÖ•ÖÖŸÖ भेदभाव निर्माण के»ÖÖ †ÃÖ»µÖÖ“Ö ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“µÖÖ “ÖôÖ¾ÖôßÖ´ÖôÖ ´Ö¸ÖšÖ ¾Ö ‡ŸÖ¸ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ»ÖÖ ÃÖ´Ö•Ö»µÖÖ´ÖôÖ •ÖÖŸÖß³Ö¤üÖ“Öß तीव्रता कमी –ाली. यशवंतराव चव्हाणÖ¯ÖÖÃÖÖन ते शरद पवारापर्यंत अनेक मराठा नेते महाराष्ट्राच्या राजकारणात मुख्यमंत्री पदावर आरुढ –ÖÖ»Ö. पण या नेतृत्वाने

मराठा समाजाकडे कायम दुर्लक्ष केले आहे. मराठा समाज आपण मराठा असल्यामुळे आपल्या पाठीशी राहतो. हे त्याने गृहित धरुन आपल्या समाजाला न्याय देण्याची भूमिका घेतली पण हे करीत असताना त्यांचे मराठा समाजाकडे मात्र कमालीचे दुर्लक्ष –ÖÖ»Ö. ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ“µÖÖ आजच्या स्थितीकडे पाहिल्यास असे दिसते की, राजकारणात मराठा समाज पुढे आहे. परंतू शैक्षणिक, सामाजिक क्षेत्रÖÖŸÖ µÖÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ“ÖÖ ×¯Ö”हाट मोठ्या प्रमाणात –ÖÖ»Ö»ÖÖ †ÖÆ. ŸµÖÖ´ÖÔôÖ मराठा सेवा संघाची भूमिका अशी आहे की, मराठा समाजाला सामाजिक, शैक्षणिक या क्षेत्रात आरक्षण मिळा¾Ö µÖÖÃÖÖŠÖÖ ´Ö¸ÖŠÖ सेवा संघ प्रणित संभाजी ब्रिगेड, छावा, जिजाऊ ब्रिगेड या संघटनांनी तीव्र आंदोलन केले. या आंदोलनाचा परिणाम Ö †ÃÖÖ –ााला की, काँग्रेस सरकारने मराठा आरक्षणासाठी नारायण समिती नेमली. नारायण राणे समितीने केलेल्या शिफारसीनुसार नोकऱ्यात १६% आरक्षण मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाणने लागू केले. महाराष्ट्र विधानसभेच्या 2014 ´Ö¬µÖ –ाालेल्या निवडणूकीत काँग्रेस-¸ÖÂ™Å¾ÖÖदी काँग्रेस पक्षाचा पराभव होऊन भाजपा-सेना सरकार सत्तेवर आले. मराठा आरक्षणाच्या विरुध्द कांही सामाजिक कार्यकर्त्यांनी जनहित याचिका मुंबई उच्च न्यायालयात दाखल केल्या. मुंबई उच्च न्यायालयाने मराठा आरक्षणाला सद्या स्थगिती दिली असून हे प्रकरण सद्या न्यायप्रविष्ठ आहे. सांगण्याचा भाग हा की, मराठा ÃÖê¾ÖÖ ÃÖÓ‘ÖÖ“µÖÖ “ÖôÖ¾ÖôÖß´ÖÖôÖ ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ»ÖÖ 16% आरक्षण ×´ÖôÖÖ»Ö. ´Ö¸ÖŠÖ ¾Ö ‡ŸÖ¸ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖŸÖ ´ÖÖठ्या प्रमाणात जनजागृती –ÖÖ»Öß. ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖê¾ÖÖ Ãंघाने महाराÂ™ÖŸÖ ´Ö¸ÖŠÖ ×¾ÖªÖ£µÖÖÃÖÖŠÖß ¾ÖÃÖŸÖßगृह सुरु के»Ö. त्यामुळे मराठा विद्यार्थ्यांचे शिक्षणाचे प्रमाण वाढ»Ö. ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖê¾ÖÖ ÃÖÓ‘ÖÖ“µÖÖ “ÖôÖ¾ÖôÖß´ुळे राजकीय नेतृत्वाला नमते घ्यावे लागले. समाजात मोठ्या प्रमाणात जागृती निर्माण –ााली. पुर्वी मराठा समाजात विवाहसाठी प्रचंड खर्च केला जात असे. आज विवाह मेळावे आयोजित करुन विवाह लावले जात असल्यामुळे विवाहावर होणारÖ ¾ÖÖ¸êÌ¯ÖÖ खर्च कमी –ÖÖ»ÖÖ. Æê ÃÖ¾Ö ´Ö¸ÖŠा सेवा संघाच्या कार्यामुळे घडले. म्हणून मराठा सेवांच्या महाराष्ट्राच्या राजकारणावरील प्रभाव हा संशोधन विषय अभ्यासासाठी महत्वपुणÖ Š¸ŸÖÖ. ब्रिगेडीयर सुधिर सावंत यांनी शिवराज्य पक्षाच्या माध्यमातून २०१४ मध्ये महाराष्ट्रात –ÖÖ»Ö»µÖÖ ×नवडणूकीत आपले उमेदवार उभे केले. त्यांना या निवडणुकीत अल्पसे यश प्राप्त –ÖÖ»Ö †ÃÖ»Ö तरी महाराष्ट्राच्या राजकारणावर मराठा सेवा संघ प्रणित शिवराज्य पक्षाची वाटचाल चालू आहे. हे सुध्दा मराठा सेवासंघाचे योगदान मानता येईल.

अभ्यासाचे महत्व व आवश्यकता :

महाराष्ट्राच्या राजकारणावर ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖê¾ÖÖ ÃÖÓ‘ÖÖ“ÖÖ ¯Ö>»Ö»ÖÖ ¯Ö³ÖÖ¾Ö ÆÖ ×¾ÖÂÖµÖ निवडण्याचे कारण असे की, १९९० ला मराठा सेवा संघ स्थापना होण्यापुर्वी मराठा समाज ÃÖ‘Ö™ित नव्हता. मराठा समाजाची दैववादी, अंधश्रध्दाळूपणाचा पग»Ö>Ö ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ¾Ö¸ ´ÖÖŠ¶Ö

¯Ö´Ö×Ööणात होता. श्रीमंतीचे अघोरे प्रदर्शन ¯Ö¿Öाची अन्ÖÖŠÖµÖी उधळपट्टी, देवभोळेपणा समाजात जिकडे तिकडे पसरलेला होता. नियोजनाचा अभाव, अनाठायी ख¸Ö“Ö µÖÖ´ÖÖôÖ ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖ´ÖÖ•Ö कर्जात बुडाला होता. शै्क्षणिकदृष्ट्या मागासलेला होता. अशा परिस्थितीतून मराठा समाजाला बाहेर काढण्याचे कार्य मराठा सेवा संघाने हाती घेतले. म¸üÖŠÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ¾Ö¸ü ÆüÖêÖ †ÃÖ»ÖêÖ»µÖÖ अन्यायाबाबत समाजाला जागृत केले. याचा परिणाम असा –ााला की, यामुळे मराठा समाजाचा शासनाला ई.एस.बी.सी. हा वेगळा प्रवर्ग निर्माण करुन राणे समितीने केलेल्या शिफारसीनुसार १६% सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रात आरक्षण दयावे लागले. या संशोधनाला ´Ö¸üÖŠा समाजाचे आर्थिक, सामाजिक, राजकीय स्थितीत प्रकाश पडून समाजाच्या विकासाला हातभार लागेल. मराठा समाजाची महाराष्ट्रातील लोकसंख्या इतर समाजापेक्षा सर्वाधिक आहे. लोकसंख्येच्या प्रमाणात विचार केला त¸üÖ Æü ÃÖ´ÖÖ•Ö ‡ŸÖ¸ü समाजापेक्षा मागासलेला आहे असे ×¤üÃÖŸÖê. ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖê¾ÖÖ संघाने मराठा समाजावरहोत असलेल्या अन्यायाबाबत अनेक वÔÖ आंदोलने केली आहेत.

†³µÖÖÃÖÖ“Öß ˆ×¤üÂ™ü¶ (Objective of Study):

¯ÖÏÃŸÖãŸÖ ÃÖÓ¿ÖÖेधन विषयात अभ्यासाची खालील उदिष्ट्ये ठेवण्यात आली आहेत.

1) ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖê¾ÖÖ Ãंघाच्या उदयाची पार्श्वभूमी जाणून घेणे.
2) मराठा सेवा संघाच्या कार्यावर प्रकाश टाकणे.
3) मराठा समाजाच्या राजकारणावरील प्रभावाचा आढावा घेणे.
4) ´Ö¸üठा सेवा संघाने केलेल्या विविध आंदोलनाचा आढावा घेणे.
5) मराठा सेवा संघाच्या चळवळीचा मराठा नेतृत्वावरील प्रभाव जाणून घेणे.
6) महाराष्ट्राच्या राजकारणात मराठा सेवा संघाच्या भूमिकेला पडलेला प्रभाव तपासणे.

गृहितके (Hypothesis) :

1) ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖê¾ÖÖ ÃÖÓ‘Ö ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖ´ÖÖजाच्या उत्थानासाठी स्थापन –ÖÖ»ÖÖ †ÖÆê.
2) ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖê¾ÖÖ ÃÖÓ‘Ö ÃÖ¾ÖÔ समावेशक आहे.
3) ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ“Öß ÃÖÖमाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक स्थिती खालावली आहे.
4) प्रस्थापित राजकीय नेतृत्वात मराठा समाजाकडे नेहमीच दुर्लक्ष केले आहे.
5) ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖê¾ाा संघाने नेहमीच अहिंसक मार्गाने आंदोलने केल्Öß †ÖÆêŸÖ.
6) ´Ö¸üÖŠÖ ÃÖê¾ÖÖ ÃÖÓ‘ÖÖ“ÖÖ महाराष्ट्राच्या राजकारणावर प्रभाव पडला आहे.
7) मराठा सेवा संघाने अनेक पक्षाना नेतृत्व पुरविले आहे.

8) मराठा सेवा संघाचा महाराष्ट्र शासन आखत असलेल्या सामाजिक, आर्थिक, ¬ÖÖÙमक, वैचारिक, शैक्षणिक धोरण निर्मितीवर प्रभाव पडला.

ÃÖÖ×ÆŸµÖÖ“ÖÖ †ÖœÖ¾ÖÖ :

‘महाराष्ट्राच्या राजकारणावर मराठा सेवा संघाचा पडलेला प्रभाव’ µÖÖ ×¾ÖÂÖµÖÖ¾Ö¸ संशोधन करत असताना ´राठा समाजावर अनेक लेखकांनी पुस्तके लिहल्याचे दिसून आले. ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘Ö µÖÖ ¯ÖÃŸाकात शिरीष जाधव यांनी असे म्हटले आहे की, ‘†Ö´Ö“µÖÖ ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ»ÖÖ ¯Öायाने चालल्µÖÖ¾Ö¸ †Öतर कापता येते’, इतकेच माहित होते; परंतू ‘डोक्याने “ÖÖ»Ö»µाावर ध्येय गाठता येते’, ÆÖ नवा आत्मविश्वास मराठा सेवा संघाने दिला असल्याचे ´Æ™»Ö †ÖÆ. ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“µÖÖ “ÖÔ¾ाळी अगा¤¸ ´Ö¸ाठा समाज हा जागृत नव्हता असे यावरुन दिसते. ‘संस्कारमार्ग ’ µÖÖ ¯ÖÃŸÖकात शिवश्री पुरुषोत्तम खेडेकर यांनी मराठा समाजाने शेती व्यतिरिक्त इतर व्यवसाय करावेत यासाठी या पुस्तकात उद्योग - ¾µÖÖ¾ÖÃÖÖµÖÖ“Öß µÖÖ¤ß ×¤»Öß †ÖÆ. ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘Ö ‘मंथन व शक्तीवर्धन’ या पुस्तकात शिवश्री पुरुषोत्तम खेडेकर असे म्हणतात की, मराठा सेवा संघाला मानणाऱ्या आर.एस.एस.रामदासी ब्राम्हण, वैधिक ब्राम्हण आज पुर्णपणे पडद्याआड गेलेल्या आहेत. ब्राम्हणांनी –ोपीचे सोंग घेतले आहे.

संशोधन पध्दत :

महाराष्ट्राच्या राजकारणावर मराठा सेवा संघाचा पडलÖ»ÖÖ ¯Ö³ÖÖ¾Ö µÖÖ ×¾ÖÂÖµÖÖ¾Ö¸ संशोधन करण्यासाŠß ¯्राथमिक व दुय्यम साधनाचा वापर करण्यात येईल.

1) प्राथमिक स्त्रोत : मराठा सेवा संघात कामे केलेल्या व न केलेल्या व्यक्तिच्या मुलाखती घेऊन माहितीचे संकलन केले जाईल.

2) ¤µµÖ´Ö ÃÖ¡ÖÖŸÖ : ¤µµÖ´Ö ÃÖ¡ÖÖŸÖÖ´Ö¬µÖ ´Ö¸ÖšÖ ÃÖ¾ÖÖ संघातर्फे प्रकाशिŸÖ –ालेली पुस्तके, तसेच इतर संदर्भ या साधनाचा वापर करुन माहितीचे संकलन करण्यात येईल. त्यामध्ये इतर लेखकांनी ×»ÖÆलेली पुस्तके, मासिके, पाक्षिके, शासकीय दस्तऐवज, दैनिक वर्तमानपत्रे इत्यादी साधनाचा वापर करण्यात येईल.

संशोधन आराखडा :

प्रस्तुत संशोधनात संशोधन आराखडा पुढीलप्रमाणे राहील.

प्रकरण पहिले - प्रस्तावना

प्रस्तुत प्रकरणÖÖ ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ´ÖÖजाचा ऐतिहासिक आढावा घेण्यात येऊन ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖÝÖß»Ö •ÖÖÝÖß-¯Ö•ÖÖÝÖß¾Ö¸ प्रकाश टाकण्यात येईल. याचबरोबर संशोधन विषयाचß पार्श्वभूमी सांगून संशोधन साहित्याचा था>ŒµÖÖÝÖ †Öœ¾ÖÖ ‘ÖÝÖ»ÖÖ •ÖÖ‡»Ö.

प्रकरण दुसरे-ऐतिहासिक पार्श्¾Ö³Ö´Öß - ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘Ö :

¯ÖÃÝÖÝÖ प्रकरणात मराठा सेवा संघाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी सांगुन ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ“या आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक आणि शैक्षणिक स्थितीचा आढावा ‘ÖÝÖ»ÖÖ •ÖÖ‡»Ö.

प्रकरण तिसरे - महाराष्ट्र आणि मराठा राजकारण :

प्रस्तुत प्रकरणात महाराष्ट्राच्या राजकारणातील मराठा समाजाच्या योगदानाचा †Öœ¾ÖÖ ‘ÖÝÖ»ÖÖ •ÖÖ‡»Ö. ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ´ÖÖ•ÖÖ“ÖÖ ´ÖÆÖ¸ÖÂ™Ö“µÖा राजकारणावरील प्रभÖÖ¾ÖÖ“ÖÖÆß अभ्यास केला जाईल.

प्रकरण “ÖÖ£Ö - ´ÖÆÖ¸ÖÂ™ातील आंदोलने आणि मराठा सेवा संघ :

मराठा सेवा संघाने मराठा समाजाच्या विकासासाठी ¾ÖÖÔ¾ÖÖÔß •Öß आंदोलने केली त्या आंदोलनाचा अभ्यास केला जाईल. उदा. मराठा समाजाला सामाजिक व शैक्षणिक क्षे¡Öात आरक्षणÖ ×´ÖôÖ¾ÖÖ µÖÖÃÖÖŠÖß ´Ö¸ाठा सेवा संघ व त्यांच्या इतर शाखांनी उदा. ÃÖ³ÖÖ•Öß ब्रिगेड, जिजाऊ ब्रिगेड इत्यादींनी जे लढे उभारले त्या लढयाचा अभ्यास यात करण्यात µÖ‡»Ö.

प्रकरण ¯ÖÖ“Ö¾Ö - मराठा सेवा संघ आणि महाराष्ट्र शासनाची धोरण निर्मिती :

प्रस्तुत प्रकरणात ´Ö¸ÖŠÖ ÃÖ¾ÖÖ ÃÖ‘ÖÖ“या उदयानंतर महाराष्ट्राच्या राजकारणावर त्याचा काय परिणाम –ाला याचा अभ्यास करण्यात येईल. (यशवंतराव चव्हाण ते शरद ¯Ö¾ÖÖ¸)

प्रकरण ÃÖÆÖ¾Ö - मराठा सेवा संघ चळवळ आणि आंदोलनाचा मराठा नेतृत्वावरील ¯Ö³ÖÖ¾Ö :

प्रस्तुत प्रकरणामध्ये मराठा सेवा संघाच्या चÔ¾ÖÔß´ÖÔ महाराष्ट्रातील राजकीय नेतृत्वावर पडलेल्या प्रभावाचा अभ्याÃा करण्यात येईल.

प्रकरण ÃÖÖŸÖ¾Ö - उपसंहार निष्कर्ष :

प्रस्तुत प्रकरणात शोध प्रबंधाचा उपसंहार सांगून संशोधनातून निघालेल्या निष्कर्षाची मांडणी करण्यात येईल. तसेच शिफारसी सुचविण्यात येतील.

ÃÖ¤³Ö ÃÖ“Öß :

1) गिरीष जाधव, मराठा सेवा संघ, जिजाई प्रकाशन, पुणे-१२ जानेवारी २०१२.
2) ¯Öã¹ýÂÖÖêत्तम खेडेकर, मंथन व शक्तीवर्धन.
3) संस्कार वर्ग- ¯Öã¹ षोत्तम खेडेकर
4) परिवर्तनाचे शतक - प्रा.अशोक राणा
5) ´Ö¸üÖšü¶Ö“µÖा सांस्कृतिक क¤üÖŸÖÖß“ÖÖ ‡×ŸÖÆüÖÃÖ- ¾ÖÖß¸ü ^¢Ö´Ö¸üÖ¾Ö ´ÖÖ×ÆüŸÖÖ
6) शिवर्धम चिंतन - ¯ÖÏा.अशोक राणा
7) मराठ्यांच्या आरक्षणाचे क्रुर राजकारण- श्रीमंत कोकाटे
8) ¯Ö×ŸÖ ‡×ŸÖÆüÖÃÖ - चंद्रशेखर शिखरे
9) ÃÖÓ¿ÖÖê¬Ö-न पध्दती, प्रदीप आगलावे

मार्गदर्शक	**संशोधक**
प्राचार्य डॉ.पंजाब चव्हाण	**ÃÖµµÖ¤ †Ö¸.†Ö¸.**